

Τα νεκροταφεία της ρωμαϊκής Θεσσαλονίκης

Δήμητρα Ακτσελή

Η Θεσσαλονίκη διατήρησε το κύρος της ήδη από τα πρώτα χρόνια της ρωμαϊκής κυριαρχίας το 168 π.Χ. Ως πρωτεύουσα της δεύτερης «μερίδας», του δεύτερου διαμερίσματος, από τα τέσσερα, στα οποία οι Ρωμαίοι διαίρεσαν τη Μακεδονία, και επομένως κέντρο μεγάλης στρατηγικής σημασίας, διατήρησε μια ορισμένη ανεξαρτησία και αυτονομία. Όταν το 148 π.Χ. η Μακεδονία ενσωματώνεται στο ρωμαϊκό κράτος, η Θεσσαλονίκη γίνεται πρωτεύουσα της επαρχίας της Μακεδονίας· αυτό το γεγονός, σε συνδυασμό με τα γνωστά πλεονεκτήματα που συγκέντρωνε η πόλη και με τις πολιτικές συγκυρίες, συνετέλεσε αποφασιστικά στην εξέλιξη και την ακμή της. Η πόλη αποτελεί ένα ξακουστό πολιτιστικό κέντρο, συγκεντρώνει ανθρώπους των γραμμάτων και των τεχνών από όλο τον κόσμο, προσελκύει μετανάστες, έμπορους, τεχνίτες, περαστικούς, εύπορους, δέχεται επιρροές, ιδέες και τεχνικές, ενώ παράλληλα διαδίδει τις δικές της.

Τα νεκροταφεία της ρωμαϊκής περιόδου, που ήδη από τα ελληνιστικά χρόνια έχει καθιερωθεί να βρίσκονται έξω από τα τείχη της πόλης, επεκτείνονται σε μεγάλες νεκροπόλεις, η έκταση των οποίων δεν έχει ακόμη αποσαφηνιστεί. Στην πρώιμη αυτοκρατορική περίοδο φαίνεται πως συνηθέστερη είναι η καύση των νεκρών, ενώ από τον 2ο αι. μ.Χ. επικρατεί οριστικά ο ενταφιασμός των νεκρών.

Στα ρωμαϊκά χρόνια η Θεσσαλονίκη έχει να επιδείξει πολλούς τύπους τάφων. Ο τύπος του απλού λάκκου ανοιγμένου στο έδαφος, αποτελεί την απλούστερη μορφή τάφου και λέγεται *λακκοειδής*. Ο *κεραμοσκεπής* τάφος, που αποτελείται από μεγάλες κεραμίδες, τοποθετημένες αντιθετικά, δύο σε κάθε μακριά πλευρά και από μία στις στενές, είναι ο συνηθέστερος και με μακρόχρονη παράδοση. Ο κιβωτιόσχημος έχει ορθογώνιο σχήμα, πλευρές χτισμένες με πέτρες ή πλίνθους και ασβεστοκονίαμα και εσωτερικό επιχρισμένο με κονίαμα ή καλυμμένο με ορθομαρμάρωση. Εκτός από τους τύπους που αναφέρθηκαν και οι οποίοι προορίζονται κυρίως για τις μεσαίες και τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις, μια που μπορούν να κατασκευαστούν με κοινά και εύχρηστα υλικά, στα μέσα και στα ύστερα αυτοκρατορικά χρόνια συνηθίζεται ο *καμαροσκεπής* τάφος. Πρόκειται για έναν αρκετά μεγάλο θάλαμο, επιχρισμένο με ασβεστοκονίαμα και πλινθόκτιστη καμάρα. Στη μία στενή πλευρά ή σ' ένα σημείο που μένει ακάλυπτο στο επάνω μέρος του τάφου διαμορφώνεται το άνοιγμα εισόδου. Συχνά εμφανίζεται σε συστάδες δύο ή περισσότερων ταφών με κοινή μεσοτοιχία, προφανώς για οικογενειακή ή και πολλαπλή χρήση. Ο καμαροσκεπής τάφος επικρατεί σχεδόν αποκλειστικά στα παλαιοχριστιανικά χρόνια.

Μια ιδιαίτερη κατηγορία αποτελούν οι μαρμαρίνες *σαρκοφάγοι*, που ανταποκρίνονταν περισσότερο στις

απαιτήσεις των ευπορότερων. Απλές με επιγραφή, ανάγλυφα διακοσμημένες με γιρλάντες ή Έρωτες αποτελούν με βεβαιότητα πολυτελή ταφικά μνημεία. Εντυπωσιακές είναι οι λεγόμενες «αττικές» σαρκοφάγοι, προϊόντα αττικών εργαστηρίων του 2ου και 3ου αι. μ.Χ., οι πλευρές των οποίων κοσμούνται με ποικιλία θεμάτων, σκηνές από τη καθημερινή ζωή και μυθολογικές παραστάσεις. Το κάλυμμά τους αποδίδεται συνήθως ως στρώμα κλίνης, όπου είναι ανακλιμένο το ζευγάρι των νεκρών [είσοδος Μουσείου ΜΘ 283, 1246]. Ένα αναπάντεχο εύρημα αποτέλεσε η πρόσφατη ανακάλυψη θραύσματος μιας μαρμάρινης σαρκοφάγου με ανάγλυφη παράσταση του κυνηγιού του Καλυδώνιου κάπρου [ΜΘ 22052]. το θραύσμα αποδείχθηκε πως συνανήκει με μεγάλο τμήμα σαρκοφάγου [ΜΘ 3329], του οποίου η προέλευση θεωρείτο άγνωστη.

Μια ακόμη ενδιαφέρουσα κατηγορία αποτελούν οι *επιτάφιοι βωμοί*, κτιστές τετράγωνες ή ορθογώνιες κατασκευές που καλύπτουν συνήθως διάφορα είδη τάφων, κεραμοσκεπείς, κιβωτιόσχημους ή λακκοειδείς. Είναι επιμελώς κατασκευασμένες από ακατέργαστες πέτρες και ασβεστοκονίαμα και εξωτερικά και εσωτερικά με φέρουν κονίαμα. Συχνά σώζουν πήλινους σωλήνες, αγωγούς για τις υγρές προσφορές (χοές) προς τους νεκρούς.

Τέλος, οι *επιτύμβιες στήλες*, μαρμάρινες πλάκες κοσμημένες με ανάγλυφες ή συχνά και με γραπτές παραστάσεις, τοποθετούνταν πάνω από τους υπόγειους τάφους, σηματοδοτώντας και στολίζοντάς τον.

Τα κτερίσματα που προέρχονται από τους ρωμαϊκούς τάφους της Θεσσαλονίκης παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία. Άβαφα αγγεία καθημερινής χρήσης [ΜΘ 6052], προσωπικά αντικείμενα του νεκρού, κοσμήματα, καθρέπτες και μυροδοχεία, λυχνάρια [ΜΘ 9990], πήλινα ειδώλια συνοδεύουν τους νεκρούς.

Πιο χαρακτηριστικό προϊόν της κεραμικής της εποχής αποτελούν τα *αρρετινά* αγγεία, κατασκευασμένα από κόκκινο πηλό με λεία επιφάνεια και συχνά ανάγλυφη διακόσμηση (*terra sigillata*) [ΜΘ 11250, 11577, 7128, 3571]. Η ενδιαφέρουσα ομάδα των γυάλινων μυροδοχείων, σε ποικιλία σχημάτων και χρωμάτων αντιπροσωπεύεται στους ρωμαϊκούς τάφους της Θεσσαλονίκης: αγγεία με ψηλό λαιμό και χαμηλό σώμα [ΜΘ 538, 5946, 5947, 5948, 6308, 5955], πλαστικά αμφιπρόσωπα [ΜΘ 5953] ή σε σχήμα πουλιού [ΜΘ 11573, 11574, 11551, 11552, 11195, 11196]. Πολυάριθμα είναι και τα πήλινα ειδώλια που αποδίδουν μορφές εμπνευσμένες από τη μυθολογία [ΜΘ 2955, 6322, 2931, 2959, 2965, 2970, 9994, 19303] και το θέατρο [ΜΘ 125, 126, 11602].

Τα σύνολα δύο τάφων στην περιοχή της Ραμόνας περιλαμβάνουν αντικείμενα με μεγάλο ενδιαφέρον. Την πρώιμη ρωμαϊκή περίοδο εκπροσωπούν τα ευρήματα του τάφου 4 [ΜΘ 10988, 10989, 10990, 10991, 11527], ενώ ο τάφος 2 που περιελάμβανε περίτεχνα κοσμήματα από διάφορα υλικά ανάγεται στον 1ο μεταχριστιανικό αιώνα [ΜΘ 10989, 093, 10984, 10985, 10986, 10987, 11553, 11554, 11555].

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ε. Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου, Τα νεκροταφεία, στο *Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια. Οδηγός της έκθεσης Θεσσαλονίκη 1985*, ΤΑΠ Αθήνα 1986, 66-75.
- J.M.C. Toynbee, *Death and Burial in the Roman World*, John Hopkins University Press, Βαλτιμόρη 1996.
- Μ. Τσιμπίδου-Αυλωνίτη, Το αρχαίο νεκροταφείο της Θεσσαλονίκης και η κρυφή ιστορία της Πανεπιστημιούπολης, *Θεσσαλονικέων Πόλις* 7, Μάρτιος 2002, 19-32.
- Μ. Τσιμπίδου-Αυλωνίτη, Τα αρχαία ανατολικό νεκροταφείο της Θεσσαλονίκης και τα θαμμένα μυστικά της Διεθνούς Έκθεσης, *Θεσσαλονικέων Πόλις* 12, Δεκέμβριος 2003, 11-27.